

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Кваліфікаційна робота

з теми: **«Формування художньо-образного мислення учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва»**

Виконав: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
ММ1-М23 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)

**Луценко Валентин
Валентинович**

Керівник:

Кузів Марія Василівна, кандидат
мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
музичного мистецтва

Рецензент:

Аліксійчук Олена Станіславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1. Зміст та структура феномену «художньо-образне мислення».....	9
1.2. Психофізіологічні особливості мислення дітей молодшого шкільного віку.....	19
1.3. Стан сформованості художньо-образного мислення у дітей молодшого шкільного віку	30
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
2.1. Педагогічні умови формування художньо-образного мислення школярів на уроках музичного мистецтва	43
2.2. Організаційно-методична модель формування художньо-образного мислення дітей молодшого шкільного віку.....	68
2.3. Хід експериментальної роботи з формування художньо-образного мислення школярів на уроках музичного мистецтва та аналіз результатів формувального етапу експерименту	75
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодення всіх щаблів освіти, як шкільної, так і вузівської, характеризується оновленням і становленням в Україні нової освітньої парадигми, орієнтованої на входження і вільне функціонування молоді в європейському та світовому інформаційному просторі. У центрі цієї системи знаходиться особистість, яку необхідно підготувати до життєтворчої діяльності та плідної праці в XXI столітті. Цей реформаційний процес, особливо на початковому етапі навчання, має забезпечувати його головну мету – закласти основи формування соціально активної, різнобічно розвиненої особистості, яка готова до навчальної співпраці, художньо-творчої самореалізації, духовного самовдосконалення і вирішення складних завдань різного напрямку.

Основними завданнями викладання мистецьких дисциплін у закладі загальної середньої освіти є розкриття творчого потенціалу особистості, стимулювання художньо-образного мислення, художніх інтересів, сприяння розвитку уяви, загальних та музичних здібностей учнів, виховання естетичного смаку, опанування вміннями та навичками мистецької діяльності, формування здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, засвоєння уявлень про сутність, види та жанри музичного мистецтва, розуміння особливостей його художньо-образної мови.

У процесі освоєння культурних цінностей та формування характеру особистості особливо важливим є розвиток художньо-образного мислення, яке дозволяє на основі ідеї «прекрасного» ефективно формувати внутрішню культуру особистості.

Проблема мислення завжди була предметом особливої уваги вчених-філософів (В. Андрущенко, Ю. Афанасьєв, І. Зязюн, Н. Карамишева, Дж. Міллер, В. Шинкарук та ін.), психологів (С. Максименко, В. Моляко, В. Рибалка та ін.), педагогів (С. Бондар, М. Головка, О. Гоноболін, Л. Липова, Л. Момот); мистецтвознавців (Л. Білозуб, С. Салдан, О. Олексюк, В. Шульгіна та ін.).

Художнє мислення особистості розглядається у різних аспектах: художнє мислення як різновид образного мислення (О. Оніщенко), вивчення художнього мислення в контексті естетичної теорії (О. Дем'янчук, О. Поліщук та ін.); художньо-естетичний розвиток дітей та студентської молоді (М. Кириченко, М. Лещенко, Л. Масол, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.).

Психолого-педагогічні ідеї розвитку образного та художнього мислення досліджували Н. Антонець, О. Лілов, О. Потебня, О. Полатайко, Л. Столович, К. Шудря, М. Ярошевський та ін.

Завдання сучасного закладу загальної середньої освіти полягає в організації різноманітної музично-естетичної діяльності учнів, спрямованої на формування в них здатності повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного в мистецтві та в житті, на вироблення естетичних уявлень, понять та смаків, а також на розвиток творчих нахилів та обдарувань у сфері мистецтва.

Досягнення цієї мети неможливе без створення в школі умов для самовизначення кожної дитини, виявлення і розвитку її творчих здібностей, художньо-образного мислення та вміння застосовувати їх у практичній діяльності.

Аналіз результатів досліджень науковців дає змогу визначити основні шляхи та засоби організації музично-творчої діяльності учнів, які можуть успішно використовуватися у сучасному закладі загальної середньої освіти. Це: по-перше, комплексне методичне забезпечення змісту і викладання предмета; по-друге, використання сучасних особистісно орієнтованих, проблемних, інтерактивних педагогічних технологій як найважливіших засобів активізації музично-пізнавальної діяльності учнів; по-третє, застосування різноманітних видів самостійної (індивідуальної та колективної) музично-розвивальної діяльності учнів, яка забезпечує вдосконалення наявних музичних знань, умінь і навичок та набуття нових.

Однак сьогодні в школі продовжує панувати емпіричний, стихійний підхід до формування способів і прийомів навчальної діяльності молодших школярів на уроках музичного мистецтва, що є причиною зниження її ефективності; результатом того, що лише невелика частина учнів здатна художньо-образно осмислити навчальний матеріал, самостійно вирішити ту чи іншу навчальну проблему, виконати нетипове творче завдання. Переважна більшість відтворює інформацію на репродуктивному рівні, не володіє прийомами і алгоритмами порівняння, систематизації, узагальнення.

Доцільність дослідження проблеми формування художньо-образного мислення дітей молодшого шкільного віку впливає з актуального завдання щодо розв'язання суперечностей, що існують між значними потенційними можливостями художньо-образного мислення як чинника розвитку ціннісно-естетичної структури особистості та його недостатнім використанням в освітньо-виховному процесі; між проблемою естетичного розвитку особистості дитини на основі формування художньо-образного мислення і змістом сучасної музичної освіти.

Вивчення науково-методичної літератури, передового педагогічного досвіду вчителів початкової ланки мистецької освіти свідчить про наявність у сучасній теорії та практиці музичного навчання певних прогалин щодо проблеми формування художньо-образного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва, що й зумовило вибір теми магістерського дослідження: **«Формування художньо-образного мислення учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва»**.

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування художньо-образного мислення у молодших школярів засобами музичного мистецтва.

У відповідності з проблемою дослідження та поставленою метою в магістерській роботі розв'язуються наступні **завдання**:

- уточнити сутність поняття «художньо-образне мислення», «художній образ», дати його педагогічну інтерпретацію в контексті вікових

особливостей молодших школярів та визначити роль художньо-образного мислення у формуванні цілісного сприйняття світу дітьми;

- обґрунтувати критерії та показники рівня сформованості художньо-образного мислення молодших школярів;

- виявити педагогічні умови формування художньо-образного мислення молодших школярів засобами музичного мистецтва;

- розробити та експериментально перевірити методику формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музичного мистецтва, запропонувати відповідні рекомендації з впровадження розробленої методики в освітній процес.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початкових класах закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методика формування художньо-образного мислення у молодших школярів засобами музичного мистецтва.

Методологічною основою дослідження є: методологічні засади мистецької освіти (Л. Масол, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.); теорії щодо впливу мистецьких діяльностей на творчу діяльність особистості (В. Драганчук, Л. Куненко та ін.); педагогічна теорія розвивального навчання; принципи особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів до організації освітнього процесу (І. Бех, В. Бондар, Н. Гузій, Т. Молнар, О. Пошетун); методики поєднання колективних та індивідуальних форм організації освітньої діяльності молодших школярів (В. Дикало, Т. Дорошенко, О. Коваль, А. Макаренко).

Теоретичною основою дослідження є: державні документи про стратегію розвитку освіти в Україні; праці науковців з теорії та методики музичного виховання (В. Верховинець, Е. Далькроз, З. Кодай, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова); теоретико-практичні дослідження розвитку музичних здібностей (Л. Масол, С. Науменко, Г. Руда,); теорії творчого розвитку особистості (Г. Альтшуллер, О. Митник, Л. Беземчук, Ю. Гільбух, Л. Занков, І. Лернер, Л. Момот, О. Савченко).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань були використані такі **методи:**

- *теоретичні:* вивчення та аналіз педагогічної, психологічної, мистецтвознавчої літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду з досліджуваної проблеми; аналіз навчальних програм, методичних посібників і рекомендацій з питань музичного виховання учнів молодшого шкільного віку;

- *емпіричні:* спостереження та аналіз педагогічних явищ і процесів; бесіди, інтерв'ювання, анкетування учнів, вчителів, батьків; аналіз творчих робіт учнів; вивчення та узагальнення передового досвіду; педагогічний експеримент, методи кількісної та якісної обробки результатів.

Експериментальна база дослідження: Кам'янець-Подільський ліцей №7 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Наукова новизна:

Уточнено поняття «художньо-образне мислення» у системі досвіду музичної діяльності молодших школярів.

Визначено стан сформованості художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Подальшого розвитку набули: проблеми впровадження особистісно-орієнтованого підходу в практику початкового музичного навчання; специфіка організації уроків музичного мистецтва як засобу формування художньо-образного мислення молодших школярів.

Практичне значення дослідження. Матеріали теоретичного та експериментального розділів дослідження можуть бути використані вчителями початкових класів на уроках музичного мистецтва і в позакласній роботі з художньо-естетичного виховання учнів, в процесі підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей, а також в системі післядипломної освіти вчителів музики.

Структура та обсяг дослідження: Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків.

Викладена на 101 сторінці друкованого тексту, основний зміст займає 88 сторінок. Список використаних джерел включає 75 найменувань.

ВИСНОВКИ

Обрання предметом нашого дослідження актуальної на сьогоднішній день проблеми розвитку художньо-образного мислення молодших школярів зумовлене, *по-перше*, тенденцією підвищення інтересу до формування даної якості у процесі вивчення навчальних предметів художньо-естетичного профілю; *по-друге*, недостатньою розробленістю ряду істотних питань дитячої музичної творчості в сучасній педагогічній і методичній літературі; *по-третє*, недостатнім інтересом педагогічної громадськості до проблем розвитку художньо-образного мислення, створення необхідних умов для його формування і розвитку; *по-четверте*, недостатнім рівнем сформованості пізнавальної активності дітей, їх інтересів до музичної діяльності, художньої творчості.

Результати проведеного педагогічного дослідження дають підстави для сформулювання наступних висновків та рекомендацій:

1. Пізнання мистецтва музики – це процес і результат усвідомлення тих властивостей і значень, що притаманні музиці, а також відображення дійсності в художньо-образному мисленні і творчій музичній діяльності. Серед головних компонентів початкової музичної діяльності провідне місце належить емоційній наповненості діяльності, інтуїтивному досягненню художніх образів, уяві, фантазії, художньо-образному мисленню.

2. Художньо-образне мислення – це складний структурований психологічний процес, який має свої етапи закономірності і виражається в сприйнятті, оцінюванні і творенні музики. Воно проявляється в інтерпретації (на рівні сприймання чи розмірковування над твором, у побудові виконавської концепції твору) чи інтонаційній імпровізації.

Структура художньо-образного мислення включає почуттєво-оцінювальну реакцію, розрізнення окремих ознак музичного твору чи його фрагментів, формування цілісного образу сприйнятого, відтворення змістовних характеристик музичного твору.

3. Критеріями художньо-образного мислення є:

- вираження емоційної реакції на музику. На відміну від байдужого, нейтрального ознайомлення, повноцінна емоційна реакція свідчить про такий характер сприйняття, який відзначається яскравим відгуком на художні образи та явища, відтворенні в них засобами мистецтва;
- адекватність сприймання, що передбачає відповідність враження від мистецького твору його змістовим характеристикам, здатність до об'єктивного усвідомлення й оцінки форми художніх образів;
- широта диференціювання елементів мистецького твору, що свідчить про фіксацію багатства відтінків змісту художнього твору та характерних ознак його формотворення;
- повнота сформованого образу як глибоке усвідомлення основних характеристик художнього твору на етапі його сприймання.

4. Творча музична діяльність, яка є активним джерелом музично-естетичного виховання особистості, розкриває широкі можливості духовного збагачення школярів, пізнання ними навколишнього світу за допомогою музичних образів і втілених у них естетичних цінностей.

Художньо-образне мислення допомагає учням усвідомити закономірності розвитку музичного образу, його виражальну сутність і змістовно-образну насиченість музичного твору, а також зрозуміти роль композитора у народженні музики і закладених у ній музичних образах.

Отже, завдання сучасної початкової школи – забезпечити створення умов для формування художньо-естетичних інтересів школярів, здатності їх розуміти і глибоко переживати музику, її художні образи. Цьому мають сприяти закладені навчальною програмою музичні твори, сповнені високого художньо-образного змісту.

У цьому контексті музичне виховання школярів має стати найважливішим процесом у формуванні їх музичної культури, суттєвим елементом їх естетичного і загальнокультурного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агейкіна-Старченко Т. В. Професійна компетентність вчителів мистецьких дисциплін : навчально-методичний посібник Вінниця : «Ніланд – ЛТД», 2010. 160 с.
2. Анісімова Г.О. Сучасний урок у початковій школі. Навчально-методичний посібник. 2013. с. 11-50
3. Барановська І. Г. Стан сформованості художньо-творчої самореалізації підлітків в умовах діяльності ансамблю народної музики. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2006. № 5. С. 85-89.
4. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. Проблеми підготовки сучасного вчителя. Київ, 2010. №1. С. 52-58.
5. Бутенко Л. В. Духовний розвиток особистості у процесі інтерпретації літературно-художніх творів. Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України: Матеріали всеукр. наук.- практ. конф. МДУ. Миколаїв, 2003. С. 223-226.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / (уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел). Київ, Ірпінь: Перун, 2001. С.977
7. Власова О. І. Педагогічна психологія: Нав. Посібник. Київ: Либідь, 2005. С.323
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник Київ: Либідь, 1997. С. 330
9. Гумінська О. Концепція формування діяльної особистості в процесі музичного виховання . Завуч. 2005. № 16. С. 15.
10. Державний стандарт початкової освіти від 21.02.2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. - Режим доступу :<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
11. Дем'янчук О. Н. Методика художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи. Київ, 1997. С. 32.

12. Дем'янчук О. Н. Методика художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи : Навч.-метод. посібник для студентів вищих навчальних закладів і вчителів шкіл. Київ: ІЗМН, 1996. 56 с.
13. Дем'янчук О. Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи. Київ : Вища шк., 1994. 78 с.
14. Дем'янчук О. Н. Психолого-педагогічні проблеми естетичного виховання учнівської молоді. Київ : ІП АПН України, 1994. 61 с.
15. Дем'янчук О. Н. Розвиток музичних здібностей у молодших школярів. Початкова школа. 1995. № 4. С. 7-9.
16. Дем'янчук О. Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів. Навч.-метод. Посібник. Київ : ІЗМН, 1997. С. 5
17. Дем'янчук О. Н., Кузава І. Б. Формування художньо-естетичних інтересів учнів спеціальної школи інтенсивної педагогічної корекції: монографія. Луцьк : ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 84 с.
18. Дем'янчук О. Н., Кутузова Г. Л., Петрович В. С. Проблеми художньо-естетичної освіти і виховання учнівської та студентської молоді в умовах національного відродження : монографія. Луцьк : ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 128 с.
19. Дем'янчук О. Н., Жорняк Б. Є. Музика у системі педагогічного стимулювання художньо-естетичної діяльності молодших школярів. Сучасні педагогічні технології: зб. наукових праць. Вип. 2. Луцьк, 2012. С. 147-154.
20. Дорошенко Т. Методи навчання сприйняття музики. Початкова школа. 2003. № 6. С. 18-20.
21. Естетика: Навч. посіб./ М. П. Колесников, О. В. Колесникова, В. О. Лозовой та ін., За ред. В. О. Лозового. Київ: 2007. 208 с.

22. Жорняк Б. Є. Виховання мистецтвом музики. Збірник науково-методичних праць викладачів Луцького педагогічного коледжу. Вип. 8. Луцьк, 2015. С. 31-39.

23. Жорняк Б.Є. Дидактична гра як засіб організації музично-творчої діяльності молодших школярів. Нова педагогічна думка. Вип. 4. Рівне, 2011. С. 179-182.

24. Жорняк Б. Є. Дидактика формування творчої особистості засобами музичного мистецтва. Педагогіка вищої та середньої школи. Кривий Ріг, 2014. В. 40. С. 186 –191

25. Жорняк Б. Є. Організація і зміст професійно-педагогічної діяльності вчителя музики загальноосвітньої школи. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні методики, інновації та досвід практичного застосування у сфері психології та педагогіки» 20-21 жовтня 2017 р. Люблін, Республіка Польща 2017. С. 105-109.

26. Жорняк Б. Є., Ляшко С. Формування музичних здібностей молодших школярів як предмет музично-педагогічного дослідження. /Матеріали I Міжвузівської студентської науково-практичної конференції «Волинська весна: перші паростки науки» 1 березня 2017 р. Луцьк, 2017.

27. Жорняк Б. Є. Система роботи з музично обдарованими дітьми. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика» 16 травня 2017 р. Луцьк, 2017. С. 129-133.

28. Жофчак З. З. Виховання школярів засобами мистецтва. Мистецтво і освіта. 2004. № 3. С. 15-20.

29. Іваницький А. І. Український музичний фольклор. Вінниця. Нова книга. 2004. 315с.

30. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г.Кремень. Київ: Юрінком інтер, 2008. 899 с.

31. Завадська Т. М. Формування музично-естетичного досвіду молодших школярів: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Київ, 1993. 23 с.
32. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. К 15 Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
33. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво. Підручник для 1 класу. Київ: Освіта, 2018. 128с.
34. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво. Підручник для 2 класу. Київ: Освіта, 2019. 116с.
35. Колотило О. Вправи для розвитку асоціативності художньо-образного мислення молодших школярів. Мистецтво та освіта. 2014. № 4. С. 43-45.
36. Кондратова Л. Г. Мистецтво. Підручник для 3 класу Навчальна книга. Тернопіль: Богдан, 2018 .144с.
37. Коротун І. Робота в групі як засіб формування соціальної компетентності молодших школярів. Початкове навчання і виховання. 2006. № 32. С. 2– 5.
38. Кукушкин В. Ігрові технології на уроках. Відкритий урок. 2006. № 11-12. С. 3.
39. Лобода С. Ф. Розвиваємо розумові здібності та кмітливість. Дошкільне виховання. 2005. № 10. С. 12– 13.
40. Максимова Н., Порох Л. Психологічні умови забезпечення розвитку творчого потенціалу учнів. Рідна школа. 2001. № 5 С. 18-19.
41. Масол Л. М. Програма «Мисецтво» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/4216/>.
42. Митник О. Пізнавальні завдання для розвитку творчих. Київ, 2000. 48 с.

43. Михайлова Л. М. Естетичне виховання молоді : компетентнісний підхід. Вісник національного технічного університету України: Філософія. Психологія. Педагогіка. №1.Київ, 2009, С. 158-162.

44. Мосенко Н. Музично-виконавська компетентність в контексті завдань сучасної мистецької освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 10 (ч.3). Київ, 2014. С. 173-178.

45. Науменко С. І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів: Навч. Посібник. Київ: КДПІ, 1993. 160 с.

46. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посібник: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2013. 248 с.

47. Олійник С. В. Музично-творчий потенціал у контексті мистецької освіти. Мистецтво у духовному відродженні України: традиції, новації і перспективи. Збірник матеріалів. Рівне: Волинські обереги, 2004. С. 26-35.

48. Оліник С. В. Мотиваційне забезпечення процесу формування музично-творчого потенціалу майбутнього вчителя. Творча особистість учителя як передумова інноваційних процесів у початковій школі: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / Відп. ред. В. Г. Тарасов. Житомир: вид-во ЖДУ, 2004. С. 199-202.

49. Падалка Г. М. Методологічні засади мистецької освіти. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. С. 43-87.

50. Падалка О. С., Нісімчук А. С., Смолюк І. О., Шпак О. Т. Педагогічні технології: Навчальний посібник. Київ : Українська енциклопедія. 1995. 254 с.

51. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах. Київ : Либідь, 2001. 272 с.

52. Печерська Е. П., Шепельська М. О. Формування художньо-образного мислення учнів у процесі вокально-хорової роботи. Наука і освіта. 2015. №2. С.85-86

53. Потапюк Л. Проблема суб'єктивної взаємодії у процесі навчання. Педагогічний пошук. 2004. № 1. С. 81-83.
54. Полатайко О. М. Формування художньо-образного мислення майбутніх вчителів музики у процесі інтерпретації творів мистецтва. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2010. 22с.
55. Рагозіна В. Особливості методики розвитку творчих здібностей молодших школярів. Мистецтво та освіта. 2004. № 5. С. 5-8.
56. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : Навч.-метод.посібник. Тернопіль, 2001. 50 с.
57. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початкових класах. Київ : ІЗМН, 1997. 204 с.
58. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.
59. Рудницька О. П. Слухання музики в 4-5 класах загальноосвітньої школи : Посібник для вчителя. Київ: Муз. Україна, 1984. 70 с.
60. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : Навч. Посібник. Київ, 2002. 270 с.
61. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Абрис, 1997. 446 с.
62. Сергієва І. Робота з групами учнів на уроці. Завуч. 2004. № 3. С.10-11.
63. Скрипченко О. В., Скрипченко Л. О., Лисянська Г. М. Довідник з педагогіки і психології К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. 216 с.
64. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти т Київ : Рад.школа. 1977. Т. 3.
65. Старчеус М. С. До проблеми типології музичного сприймання. Музичне сприйняття як предмет комплексного дослідження: зб. ст. / упрр. А. Г. Костюк]. Київ, 1986. С. 29-45.

66. Ткаченко В. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музики. Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 10 (ч.1.) Київ, 2014. С. 207-112.

67. Томашівська М. М. До проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики. Інноваційна педагогіка Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Теорія і методика виховання. Вип. № 3. Одеса, 2018. С. 269-271.

68. Черкасов В. Психофізіологічні характеристики учнів молодших класів, їхній вплив на музично-творчий розвиток школяра. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип.135. С.37-40

69. Шинтяпіна І. В. Художньо-творчі вміння як умова творчого самовираження. Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. праць – Київ. : Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2002. Вип.3.С. 33-37.

70. Шинтяпіна І. В. Музична імпровізація як основний компонент у творчому розвитку особистості. Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. праць. Київ: Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2001. Вип.2 С. 208-217.

71. Шумська В. Методи і прийоми розвитку пізнавальної активності учнів на уроках музики. Педагогічний пошук. 2006. № 3. С. 66-68.

72. Шуть М. М. Школа ігромайстерності. Київ: Бібліотека «Шкільного світу», 2006. – 128 с.

73. Щербо А.Б. Естетичне виховання учнів у початкових. Київ: Радянська школа, 1969. С.205 – 228.

74. Яковчук Г. Музично-творчий розвиток майбутнього вчителя музики. Мистецтво та освіта. 2001. № 4 С. 13.

75. Ярошенко О. Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. Київ: Партнер, 2007. 208 с.